

УДК 340.11

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО
ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КОНСЕРВАТИВНІЙ ДУМЦІ**

**POLITICAL AND LEGAL IDEAS OF VYACHESLAV LIPINSKY
AND THEIR USE IN MODERN UKRAINIAN CONSERVATIVE THOUGHT**

Граб С.О.,

*старший викладач кафедри господарського права та процесу
Львівської комерційної академії*

Стаття присвячена питанню, що стосується визначенню чіткого поняття та значення українського консерватизму. Особлива увага приділена процесу виникнення, становлення, розвитку та використання консервативної ідеології, з метою розбудови Української демократичної, правової, заможної європейської держави. Висвітлено проблему практичного застосування та перспективу розвитку консервативної ідеології в Україні.

Ключові слова: консерватизм, лібералізм, політико-правові думки, український, європейські цінності, спадщина, правова держава.

Статья посвящена вопросу, касающемуся определению четкого понятия и значение украинского консерватизма. Особое внимание уделено процессу возникновения, становления, развития и использование консервативной идеологии, с целью развития Украинской демократической, правовой, богатой европейской страны. Освещена проблема практического применения и перспективу развития консервативной идеологии в Украине.

Ключевые слова: консерватизм, либерализм, политико-правовые мысли, украинский, европейские ценности, наследие, правовое государство.

The article is devoted to the issue regarding the definition of a clear concept and importance of Ukrainian conservatism. Particular attention is paid to the process of the origin, formation, development and use of conservative ideology to build Ukrainian democratic, legal, prosperous European state. The problem of practical applications and future development of conservative ideology in Ukraine.

Key words: conservatism, liberalism, political and legal opinions, ukrainian, European values, heritage, constitutional state.

Постановка проблеми. Завдання статті полягає в тому, щоб визначити чітке поняття, значення українського консерватизму, проаналізувати виникнення, становлення, розвиток та використання консервативної ідеології, з метою розбудови Української демократичної, правової, заможної європейської держави, з сильною і ефективною політичною владою, яка діє виключно в українських національних інтересах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі вивченням ідеології консерватизму займалися такі вітчизняні науковці, як Я. Дашкевич, О. Шморгун, В. Шевчук, М. Мірошніченко, Ф. Шульженко, Т. Андрусяк. Однак, не знайшли належного висвітлення у відомих працях питання суті та аналізу особливостей розвитку українського консерватизму від зародження певних характерних ідей до оформлення чіткої, повноцінної полі-

тико-правової доктрини, що дозволило б виявити його безпосередній вплив як на минуле, так і на сучасне політико-правове життя України.

Формулювання цілей статті. Визначити суть та значення українського консерватизму як сучасної, європейської політико-правової доктрини, показати процес становлення консерватизму на теренах України, висвітлити проблему практичного застосування та з'ясувати перспективу розвитку консервативної ідеології в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зародження, становлення і розвиток ідей, течії консерватизму в Західній Європі з кінця XVIII ст. аж до сьогоднішнього дня – складова частина надбання європейської (світової) політико-правової думки та загально-цивілізаційної ідеологічної спадщини в галузі держави і права загалом.

Як ідеологічний напрям консерватизм у своєму розвитку пройшов певні етапи, змінювався та удосконалювався, взаємодіяв і впливав на інші напрями політико-правової думки та практику державного будівництва у різних країнах Європи та світу.

Уперше термін «консерватизм» вжив у 1891 р. французький політик Франсуа-Рене де Шатобріан. У західній політико-правовій думці консерватизмом часто називали і специфічний спосіб (школу) мислення, запропонований Едмундом Берком, Луї Габрієлем Амбруазом Бональдом та деякими іншими мислителями.

З урахуванням національних традицій, на рідному ґрунті творили найбільш відомі представники українського консерватизму: П. Куліш, В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський. У своїх наукових працях вони намагалися, зокрема, довести необхідність і правомірність, власне, монархічного ладу для України. Появу цього ідеологічного напрямку пов'язують з необхідністю обґрунтування політико-правових підстав запровадження монархічного (гетьманського) ладу в Україні у 1918 р. Дослідження цих учених містять крім, історичних екскурсів, обґрунтовані авторські концепції української державності. Правда, останні набули завершеної наукової форми вже переважно в еміграційний період діяльності зазначених науковців, з огляду на втрату Української держави внаслідок активних руйнівних дій зовнішніх і внутрішніх ворожих сил [1, с. 15].

В'ячеслав Липинський (1882–1931) – представник старовинного роду українсько-польської шляхти – заснував консервативну школу в українській політико-правовій думці. Його походження певною мірою спонукало його до обґрунтування ідей активної участі української шляхти (аристократії інтелектуалів) в політичному та національному відродженні Української держави. До більшовицького перевороту 1917 р. в його творчості ще проглядаються уявлення, тенденції, близькі до *народництва*. Однак навіть тоді й пізніше В. Липинський як представник аристократичної верстви все ж перебував на консервативних позиціях. Відтак, він не поділяв позиції Центральної Ради, натомість активно підтримував заходи і політику гетьмана Павла Скоропадського, оскільки монархічна ідея була йому значно ближчою. Цікаво, що В. Липинський називав розроблену ним на національному ґрунті теорію консерватизму «*українським гетьманським націоналізмом*» [2, с. 112].

Основоположник державницького напрямку в українській політико-правовій науці, В. Липинський вибудував свою оригінальну концепцію української державності, використовуючи різноманітні соціологічні, історичні і політологічні методи дослідження політико-правових явищ та методологічно уміло їх застосовував, трансформуючи на українському ґрунті.

Зауважимо, що особливістю і позитивним елементом національного консерватизму В. Липинського була ідея політичної інтеграції (об'єднання) як засобу творення незалежної національної держави. Нація для нього – це всі

громадяни держави, незалежно від етнічного походження. Специфіка поглядів В. Липинського у цій царині полягає у тому, що українці у національному розвитку відрізняються від інших народів передусім своєю політичною дезінтеграцією, розпорошеністю. Однак об'єднані на ґрунті етнокультури і національної самосвідомості, вони повинні згуртувати представників усіх інших національностей в єдиний народ, в одну українську спільноту. Поряд з цим важливою складовою його національного консерватизму можна вважати ставлення до державницької ідеології, яку він виводить із народних традицій та звичаїв, зокрема з державного досвіду гетьмансько-козацьких часів, високої етичної культури хліборобської спільноти, вважаючи її рушійною силою національного відродження України [3, с. 46].

Актуальні зазначені погляди ученого і нині, коли в Україні точиться неоголошена «гібридна» війна з російським імперським агресором, колаборантами, котрі уміло експлуатують загарбницькі нафталінові ідеї «руського мира», створення «Новоросії» та ін. Для захисту Вітчизни нині об'єдналися громадянське суспільство, переважна частина українців не лише за етнічним походженням, але й за духом. Тих українців, які захищають національні, європейські цінності, на протизагаду ідеології орди, російського месіанізму, шовінізму, рашизму (як російського різновиду фашизму, націонал-соціалізму – С.Г.), яку продукує Кремль на чолі з диктатором В. Путіним – незмінним московським «царем», котрий перетворив Росію у поліцейську терористичну державу.

Розглядаючи українську спільноту як певну органічну цілісність, консерватори, перш за все, наголошували на усвідомленому праві кожної людини на свободу, на визнання та закріпленні за особою комплексу політичних, економічних, особистих та інших прав. Українську консервативну концепцію слід розглядати не лише як державотворчу чи модернізаційну, а і, передусім, як цивілізаційно-формуючу. У ній наголошується на формуванні людської спільноти з певними духовними, культурними цінностями і відповідними їм політико-правовими інститутами. Як видається, зовнішній традиціоналізм «українського консерватизму» часто заважає сприйняти глибину розуміння ним не лише проблем минулого, але використати його позитивний потенціал у сучасній державотворчій практиці.

Думається існує необхідність збереження і розвитку цього ідеологічного напрямку передусім в Україні, Європі і сучасному глобалізованому світі загалом.

Суттєвим внеском В. Липинського в історію вчень про державу і право, політико-правову науку є його типологія та аналіз форм державного устрою. За його авторською схемою, існують три основні типи державного устрою: 1) «демократія»; 2) «охлократія»; 3) «класократія».

Характеризуючи явище «демократії», В. Липинський зауважує, що державна влада в її умовах або ж потрапляє безпосередньо до рук «багатіїв-плутократів», або до рук найнятих ними політиків-професіоналів з-поміж інтелігенції. Внаслідок цього державна влада стає знаряддям реалізації не народних, а приватних інтересів окремих осіб чи угруповань [4, с. 212]. Тут можна провести цікаві паралелі з нинішньою ситуацією в Україні, коли правлять бал бізнес-фінансові угруповання, (клани) – Київський, Дніпропетровський, Донецький (позиції дещо похитнулися), а режим експерти називають *олігархічним*. Крім іншого, олігархи мають свої «кишенькові партії», їх фракції, окремих депутатів, – «агентів впливу», щедро фінансуючи їх.

На думку ученого, різке розмежування в умовах демократії політичних партій позбавляє їх відчуття політичної відповідальності, а необмежений демократичний індивідуалізм підриває в суспільстві основи дисципліни і правопорядку. Одним із прикладів такої специфічної «демократії» В. Липинський вважав Українську Народну Республіку.

До держав «охлократичного» типу В. Липинський відносить різні революційні диктатури, фашизм, більшовизм та інші подібні авторитарні форми. Для цієї системи характерне зосередження політичної й духовної влади в одних руках. Під духовною владою він розуміє не лише церковну в її традиційному розумінні, а й ідеологічну у тогочасному розумінні, коли глава держави є водночас провідником (у автора пророком. – С.Г.) офіційної (державної) ідеологічної доктрини. Особливістю «охлократії» є, на його думку, те, що вона в минулому складалася з кочівників (орди), а в новітні часи – з декласованих елементів [4, с. 216]. Тут можна навести яскравий приклад, здебільшого існування терористичних територіальних утворень «ДНР» і «ЛНР», що здебільшого складаються з люмпену і криміналітету, російських найманців та ін. – продукту жертви недолугої політики попередніх українських режимів та путінського, останній провів етнічні чистки щодо українських активістів.

У першу чергу, найприйнятнішою для України В. Липинський вважає «клясократію» (авторський термін. – С.Г.) – форму державного устрою, яка відзначається рівновагою між владою і свободою, між силами консерватизму і прогресу. В основу такого устрою повинна бути покладена правова, «законом обмежена і законом обмежуюча» конституційна монархія. На чолі держави має бути монарх (гетьман), влада якого передається в спадок і є легітимною.

Пропонуючи монархічний устрій, В. Липинський заперечує демократію як *метод організації* нації, але не заперечує її як вияв свободи. У його монархічній системі громадяни наділені свободою економічної, культурної та політичної самодіяльності, але ця свобода обмежена авторитетом сильної і стабільної влади. «Класократія» в його розумінні є гармонійною політичною співдружністю хліборобського класу як консервативної опори держави з іншими класами. Лише ця міцна співдружність здатна, на переконання В. Липинського, забезпечити процес державотворення й організацію української нації. Утверджуючи цю ідею, він у праці «Релігія і Церква в історії України» зазначив: «Вихід з нашої анархії лежить не в переконаннях, а в політичній акції і в організації та зміцненні наших занадто слабких та неорганізованих, консервативних, гальмуючих національних сил» [4, с. 235].

До речі, близькою до політичних та правових поглядів В. Липинського є консервативна концепція українського державотворення відомого галицького історика Стефана Томашівського (1875–1930), викладена ним, зокрема, у працях «Українська історія», «Під колесами історії» (1925), «Про історію, героїв і політику» (1929). Причому державницька концепція С. Томашівського ґрунтується на ідеї особливої ролі Галичини та уніатської (Української греко-католицької. – С.Г.) церкви в українському державотворенні. Якщо М. Грушевський витоки української державності вбачав у Київській Русі-Україні, В. Липинський – у козацько-шляхетській державі Б. Хмельницького, то С. Томашівський відносив їх до Галицько-Волинської держави XIII–XIV ст. Основними чинниками, на яких базується його концепція, є земля, нація і держава [5, с. 205].

С. Томашівський вважав, що про Україну як про певну цілісність упродовж усієї історії можна говорити тільки як про землю в географічному розумінні. Українська земля як чинник історії України – це історичний процес здобування українським народом землі. Другим важливим чинником історії українського державотворення є процес формування української нації, в якому поєднані дві протилежні тенденції – консолідування і роз'єднання. Третім чинником державотворення є перетворення української народності в націю і становлення першої Української національної держави [5, с. 208].

Йдеться про Галицько-Волинського князівство, що утворилося після остаточного розпаду Київської держави та об'єднало суто українські землі. Причому велике істо-

ричне і політичне значення Галицько-Волинської держави, як запевняє учений, полягає, зокрема, у тому, що вона зберегла Україну від поневолення та асиміляції як з боку Польщі, так і з боку Московщини. Розірвавши династичні й церковно-політичні зв'язки з Московщиною, Галицько-Волинська держава відкрила українській народності можливість формувати власну національну культурну й політичну індивідуальність, відкрила шлях до поширення західноєвропейської культури на українські землі. Саме завдяки цій державі й утворилася і надалі розвивається сучасна національна, політична, культурна і мовна самостійність, самодостатність України у колі слов'янських народів.

Становленню сучасної самостійної Української держави, за твердженням С. Томашівського, мають сприяти територіальний патріотизм і національна ідея. Територіальний патріотизм має слугувати залученню польського населення Галичини до реалізації спільних з українцями політичних цілей. Відсутність об'єднуючої національної ідеї була однією з основних важливих причин втрати Україною державності. Державність – це та обов'язкова, неодмінна, природна форма, в якій національні сили можуть найкраще розвинути. Якщо ця форма є недосяжною, то необхідно спрямувати усі зусилля інтелектуалів на формування конструктивної об'єднаної національної ідеї, яка містила б такі економічні, соціальні, культурні й моральні цінності, котрі дали б можливість народові нарешті утворити незалежну державу [5, с. 209].

Повертаючись до безпосереднього аналізу наукової спадщини В. Липинського, зауважимо його неординарний політико-плюралістичний підхід до питання про майбутній державний устрій України, що поєднує в єдиному сплаві соціальну, політичну і релігійну толерантність, злагоженість, солідаризм народу щодо вирішення найважливіших, гострих суспільно-політичних проблем. Вартісним є й його теоретичне осмислення з національних позицій проблеми легітимності влади. На відміну від Д. Донцова, одного з чільних ідеологів українського націоналізму, політику учений розглядав не як складовий елемент ідеологічного забезпечення влади, а як універсальний засіб, що сприяє вибору найоптимальніших методів здобуття та організації влади, досягненню суспільної злагоди, утворенню і збереженню Української незалежної національної держави, забезпеченню існування й подальшого прогресивного розвитку української нації.

Разом з тим В. Липинський наголошував, що метою українських консерваторів-монархістів є «виграти у смертельній боротьбі національних сил з інтернаціональним капіталом». Проте українцям варто перебороти свій «первородний гріх», який полягав в ідейному хаосі в політиці і браку організаційної дисципліни. Відтак, він також відкидав принципи демократії, позаяк вважав, що «народ ніколи не буває кращий і розумніший од своїх провідників і він не в силі вирішити того, чого вони самі вирішити не можуть». Отже, аби побороти ці вади і збудувати успішну державу, варто «возстановити Гетьманство: ось цей образ, ця ідея, в яку повинно і тепер вилитись наше хотіння держави» [6, с. 46].

Попри широкий спектр та різноманіття політичних партій та ідеологій у сучасній Україні, консервативна виразно представлена, принаймі у назві, лише у двох вітчизняних діючих партіях – Українській національній консервативній партії (УНКП) та Українській консервативній партії (УКП). Здавалося б, їхня ідеологія, враховуючи здебільшого традиціоналістський характер українського суспільства, мала б зайняти свою відносно міцну, сталу нішу як у громадській свідомості, так і в політичному житті країни, а отже, й суттєво впливати на перебіг суперечливих державотворчих процесів в Україні.

Проте й досі ці партії, як і їхні програмні засади, майже невідомі серед широких кіл громадськості. Фактично виборець часто не знає про існування цих політичних сил.

Як наслідок, український консерватизм як суспільно-політичний напрям, як світоглядна ідеологія практично не присутні (про впливовість тут взагалі годі згадувати) у масовій свідомості громадян. Так, нагадаємо, що кожна з вищезазначених партій лише по одному разу за весь період свого існування взяла участь у виборчих перегонах до законодавчо-представницького органу країни і, на жаль, вкрай невдало. Так, УНКП, що була заснована 27 червня 1992 р. (zareєстрована Міністерством юстиції України 30 жовтня 1992 р.), лише у 2006 р. спробувала потрапити до Верховної Ради України, до того ж не самотужки, а у складі виборчого блоку «Патріоти України». У підсумку блок зазнав поразки – за нього проголосували лише 12 тис. 027 осіб (0,04% виборців). УКП, що була створена значно пізніше – 22 грудня 2004 р. (zareєстрована МЮ України 25 березня 2005 р.) вже майже за рік (також у 2006 р.) взяла участь у виборчих перегонах, проте також практично не була помічена виборцями, котрі віддали за її представників лише 25 тис. 123 голоси (що складає 0,09% виборців; найбільшу прихильність партія завоювала на Закарпатті та у м. Києві (по 0,22%). З того часу обидві партії майже не виявляли політичної активності й досі залишаються на маргінесі, незваними не лише серед широких народних мас, але, очевидно, для своїх потенційних прибічників. Побічно сприяла такій ситуації (попри фінансові труднощі та специфічні правила української політичної дійсності) й пасивність партійних активістів та не розробленість, непривабливість ідеології. До того ж програми цих партій є далекими від цінностей консерватизму, а швидше – ксе-нофобські та націонал-ліберальні [8].

Варто зазначити, що навіть видатні твори ідеолога українського консерватизму В. Липинського, що вийшли з-під його пера у першій третині ХХ ст., практично недоступні широкому загалові. Крім того, новітня світова та вітчизняна дійсність, виклики, які висуває сьогоднішня перед нацією, державою та і кожним окремо взятим українцем, вимагають постійної еволюції, модернізації основних світоглядних політико-правових доктрин, зокрема й консервативної думки. Разом з тим сучасні консерватори проти того, щоб визнавати метою суспільного розвитку свободу особистості. На їх думку, суспільна мета постає як єдність інтересів держави та нації. Воля більшості не може бути останньою інстанцією відповідно до викликів сучасності.

Висновки з дослідження. На жаль, ідеї В. Липинського, на разі не знайшли широкої підтримки в народі.

Однак багато його висновків щодо утвердження України як самостійної, самодостатньої, національної, демократичної держави зберегли своє значення, викликаючи професійний інтерес у сучасних істориків права, політиків і політологів.

У цьому зв'язку, узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що український консерватизм дійсно не схожий на класичні зразки уже давно поширених ідеологій, наприклад, лібералізм чи соціалізм. Ця політична ідеологія базується на збереженні існуючого суспільного ладу та інституцій, і вважає оптимальним шляхом розвитку суспільства еволюційність і поступовий прогресивний реформізм, характеризується традиційністю, повагою до моралі та релігії.

Разом з тим сучасні консерватори, котрі сповідують *неоконсерватизм*, давно відмовилися від ідеалістичних поглядів на демократію, вважаючи, що не можна абсолютизувати громадську думку, адже в сучасних державах влада, пануюча еліта її цілеспрямовано формує, наприклад, через підконтрольні ЗМІ, інтернет та нею активно маніпулюють. Оскільки сучасне громадянське суспільство плюралістичне й охоплює надто багато культур, то, відповідно, єдиної загальновизнаної (правильної) громадської думки бути не може. Кожен обстоює власну позицію, вузькі інтереси, нерідко від такого підходу страждають інтереси нації, держави.

Консервативна ідеологія – це своєрідний стержень в інтелектуальному становленні української політичної нації. Втілення у життя цієї ідеї – це мрія поколінь українських інтелектуалів, які поділяли консервативні погляди. Українська держава має характеризуватися наявністю національної, демократичної і правової влади, що суворо дотримується Конституції законів, а також неухильно утверджує і розвиває національні українські пріоритети в усіх сферах громадсько-політичного та правового життя, в адаптації, гармонізації з європейськими стандартами. Ідея консерватизму в цьому контексті виступає гарантом національної стабільності та могутності нації, є одним з потужних джерел конструктивного державотворчого процесу. Лише із патріотичною, стабільною та міцною владою в Україні ми зможемо побудувати правову, демократичну, європейську, зможну державу, з патріотично вихованим населенням, яке поважає права та свободи громадянина, верховенство права, законність та інші європейські цінності та працює на благо своєї Батьківщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Керк Р. Основи і принципи консерватизму / Р. Керк ; упоряд. О. Проценко, В. Лісовий // Консерватизм: Аналогія. – К. : Смолоскип, 1998. – С. 3-19.
2. Мірошніченко М.І. Історія вчень про державу і право / М.І. Мірошніченко, В.І. Мірошніченко ; Навч. посібник. – К. : Атіка, 2001. – 224 с.
3. Гордієнко М. Процес еволюції та політичні перспективи ідеології консерватизму / М. Гордієнко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 5(26). – С. 46-59.
4. Шульженко Ф.П. Історія політичних і правових вчень / Ф.П. Шульженко, Т.Г. Андрусак. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 304 с.
5. Козак Н. Консерватизм: світогляд, ідеологія, доктрина / Н. Козак // Вісник Львів. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Філософські науки : сб. наук. праць. – Львів, 2000. – Вип. 2. – С. 204-213.
6. Шморгун О. Українська ідея та українська ідеологія в державотворчій концепції В'ячеслава Липинського / О. Шморгун // Політологічні читання. – 1993. – № 4. – С. 45-48.
7. Вільчинський Ю. Українська національна ідея в історії В. Липинського / Ю. Вільчинський // II Міжнародний конгрес українців: Філософія. – Львів, 1994. – 346 с.
8. Гай-Нижник П. Позиції та завдання сучасного українського консерватизму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://politosophia.org/page/pozytsii-ta-zavdannia-suchasnoho-ukrainskoho-konservatyzmu.html>.
9. Дашкевич Я. Хам чи Яфет. Липинський і українська революція / Я. Дашкевич // Україна: Наука і культура. – Вип. 29. – К. – 1996. – С. 79-82.